

Artikel: Representaties van de Ander: De arbeider en het koloniale subject tijdens de Wereldtentoonstelling van 1851

Auteur: Rosa Uijtewaal

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 42.4, 8-22.

© 2020 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Abstract: This research paper aims to compare representations of the British working man with the colonial ‘Other’ in British colonies at the World Exhibition of 1851 in London. The World Exhibition was a moment for Britain to demonstrate its superiority, and partly shaped a national identity. The upcoming British middle class, in need of an identity, reconciled itself with decency, cleanliness, and moralism. I argue that before 1851 a contrasting discourse applied to the working class as to the colonial subjects equally, who were depicted as foul, perverse, or childlike. The World Exhibition briefly changed this. Initial fears of working class revolts at the Exhibition during Shilling Day faded, when entry fees were decreased to a shilling. Representations during the Great Exhibition highlighted Britishness and alienated all, even Western, foreigners. The Other was foreign and class differences were temporarily overlooked.

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

REPRESENTATIES VAN DE ANDER

DE ARBEIDER EN HET KOLONIALE SUBJECT TIJDENS DE WERELDTENTOONSTELLING VAN 1851

‘The Great Exhibition was, in essence, a cultural battlefield, in which proponents of competing visions of Britain fought for ascendancy in a struggle to define Britain's past, present, and future’.¹ ‘The Great Exhibition’ was een evenement van ongeëvenaarde grootte en een smeltkroes van klassen, welvaart en cultuur. Zes miljoen entreekaarten werden verkocht (equivalent aan een-vijfde van de Britse bevolking) en werkgevers uit het hele land bekostigden de reis naar Londen voor hun werknemers. Onder het mom van universele verbroedering en pacifisme fungeerde de Wereldtentoonstelling als een vitrinekast om de superioriteit van de Britse technologie, wetenschap en cultuur te tonen. Dit artikel onderzoekt de invloed van de Wereldtentoonstelling van 1851 op de representaties van ‘de Ander’ als arbeider en de koloniale Ander.

Rosa Uijtewaal

De Wereldtentoonstelling van 1851 in Londen vond plaats in een periode van opkomend nationalisme, imperialisme en industrialisatie. Halverwege de negentiende-eeuw zocht voornamelijk de opkomende middenklasse naar een eigen identiteit en vond die door zich af te zetten tegen de ‘onbeschaafde’ en ‘immorele’ arbeider. Tegelijkertijd werd het imperialisme in Groot-Brittannië gelegitimeerd door het brengen van beschaving aan ‘barbaarse volkeren’. Deze spanningen hebben te maken met identiteit: Identiteitsvorming kan volgens de taaltheorie van Ferdinand de Saussure

namelijk enkel ontstaan door verschil (‘difference’) met de ander.² In victoriaans Groot-Brittannië functioneerden zowel de arbeider als inheemse volkeren als de ander, omdat deze tegenpolen vormden van de deugdelijke middenklasse. Iets veranderde tijdens de Wereldtentoonstelling. Een nationalistisch discours lijkt de representaties van de Ander te veranderen: de arbeider werd opeens in de eerste plaats een Engelsman.

Dit onderzoek betoogt allereerst waarom de representaties van inheemse volkeren en arbeiders in populaire beeldcultuur vergelijkbaar zijn in de jaren veertig van de negentiende eeuw. Vervolgens wordt uiteengezet welk effect

de Wereldtentoonstelling van 1851 had op deze representaties. Schuurde de klas-senidentiteit van arbeiders met de nationale identiteit als Engelsman? Kon de Wereldtentoonstelling deze klassenverschillen overbruggen?

REPRESENTATIE EN DE PUBLIEKE SFEER

Representaties in beeldcultuur tonen de blik van de heersende klasse. Wie de publieke sfeer domineert, domineert het debat. Zowel arbeiders als mensen van kleur waren uitgesloten van de publieke sfeer, zoals Jürgen Habermas die definieert in zijn beroemde studie *The Structural Transformation of the Public Sphere*.³ Habermas definieert de publieke sfeer als de verbintenis tussen de private sfeer en de politieke sfeer. In koffiehuisen, salons, en verenigingsleven werd via publieke opinie invloed uitgeoefend op politieke besluitvorming. Habermas stelt dat de bourgeoisie profiteert van het domineren van de publieke sfeer en belang heeft bij de uniformiteit ervan, zodat gezamenlijke belangen de besluitvorming sturen. Dit betekende de noodzaak van het uitsluiten van de niet-bezittende klassen, zoals vrouwen, arbeiders en gekleurde mensen, omdat deze andere belangen hadden.⁴ Toegang hebben tot de publieke sfeer heeft dus te maken met sociale status en identiteit.

Halverwege de negentiende eeuw ontstond in Groot-Brittannië onder invloed van industriële en technologische innovaties een nieuwe middenklasse. Deze industriële klasse verving ten dele het aristocratische systeem van cliëntelisme door een zakelijkere hiërarchie tussen werkgever en werknemer.⁵ De opkomende middenklasse zocht naar een identiteit, zo stellen Bivona en Henkle in *The Imagination of Class* (2006), om hun politiek-economische invloed te consolideren en legitimeren. Deze professionele klasse vond die identiteit in een protestantse werkethos, fatsoen, deugdelijkheid en reinheid. Met deze waarden kon de

middenklasse zich afzetten tegen zowel de decadente aristocratie als de vuile armoedigheid van de arbeidersklasse.⁶

De opkomende middenklasse zag in armoede, het gebrek aan hygiëne in de sloppenwijken en de gebrekkige moraal van de arbeiders een taak om de arbeiders beschaving bij te brengen. Deze filantropische beschavingsmissie versterkte het contrast tussen de christelijke, beschaafde middenklasse en de onwetende, heidense massa. Het beschavingsideaal van de middenklasse faciliteerde een ruimte waarin de identiteit van de middenklasse kon worden geconstrueerd en de klassenverschillen konden worden versterkt.⁷ Deze beschavingsmissie richtte zich niet alleen op Engelse arbeiders, maar ook op de inheemse bevolking in de koloniën.

Een kanttekening hierbij is dat het construeren van identiteiten over het algemeen niet bewust gebeurt. De saneringsprojecten en de bouw van ziekenhuizen in het victoriaans-Britse Rijk ontstonden niet uit puur egocentrische motieven. Toch ontstaat er door de herhaling van beelden, uitspraken en acties onbewust een bepaald discours. Saussure's taaltheorie vertelt ons dat taal slechts betekenis heeft door tegenstelling. Zwart contrasteert met wit, en schoon met vies.⁸ Binaire tegenstellingen zijn nooit neutraal, omdat er een machtsverhouding vanuit gaat. Bovendien is taal geen objectief systeem, maar veranderlijk en ontstaat dus door continue dialoog. 'De Ander' is nodig om onze eigen identiteit te construeren.⁹ De victoriaanse middenklasse creëert haar eigen identiteit door zich te vereenzelvigen met deugdelijkheid én door een tegenpool op te werpen: zowel de arbeider als het koloniale subject kan die functie vervullen.

Om de beeldcultuur en het bijbehorende discours in kaart te brengen, kijkt dit onderzoek naar spotprenten. De spotprenten komen uit het satirisch weekblad *Punch*. *Punch* was een populair weekblad en bespote in haar karikaturen de maatschappelijke kwesties van haar tijd. Ter

"DE FIILANTROPISCHE BESCHAVINGSMISSIE VERSTERKTE HET CONTRAST TUSSEN DE CHRISTELIJKE, BESCHAAFDE MIDDENKLASSE EN DE ONWETENDE, HEIDENSE MASSA."

ondersteuning maakt dit onderzoek ook gebruik van *The Illustrated London News*: een belangrijke contemporaine, Londense krant met een grote oplage.¹⁰

DE EERSTE ANDER: HET KOLONIALE SUBJECT

In studies over Brits-imperialisme en haar imperiale cultuur in de negentiende eeuw zijn twee richtingen te onderscheiden. Enerzijds stellen historici zoals Edward Said in zijn studie *Culture and Imperialism*, dat er een universele neiging is tot denken in 'wij/zij'-tegenstellingen. Said betoogt dat zelfs in een lokale omgeving een arbitraire grens wordt getrokken van wat als bekend/vertrouwd/van ons wordt beschouwd en wat onbekend/barbaars/van de anderen is. Het wij/zij-denken bestaat dus al binnen een dorp.¹¹ Anderzijds stellen historici, zoals Bernard Porter, dat het binaire wij/zij-denken te statisch is. In *Absent Minded Imperialists: empire, society, and culture in Britain* stelt Porter dat de Britse samenleving destijds verre van homogeen was en dat er vele tegengestelde belangen waren. Porter betoogt dat Britten veelal langs elkaar heen leefden en vreemden ('foreigners') voor elkaar waren. Het klassieke narratief van koloniale heersers-slaaf is misleidend, beargumenteert Porter, want het merendeel van de Britten, ofwel de lagere sociale klassen, werden geëxploiteerd door de heersende klasse.¹²

Beide perspectieven zijn bruikbaar. De Britse samenleving in de negentiende eeuw was heterogeen en daarbij waren er meerdere Anderen, binnen en

buiten de landsgrenzen. De arbitraire constructie van de Ander ontstond tussen centrum en periferie, tussen metropool en kolonie, en tussen sociale klassen.¹³ Makdisi onderbouwt dit argument met een voorbeeld uit *London Labour and the London Poor* (1851) van medeoprichter van het satirisch tijdschrift *Punch* Henry Mayhew:

*"Of the entire globe, there are—socially, morally, and perhaps even physically considered—but two distinct and broadly marked races...the vagabond and the citizen—the nomadic and the civilised tribes...marked "for their use of a slang language—for their lax ideas of property—for their general improvidence—their repugnance to continuous labour—their love of cruelty—their pugnacity."*¹⁴

Uit dit citaat wordt duidelijk dat raciale ideeën over de Ander ook zichtbaar zijn in het construeren van de geografisch gezien, nabijere Ander: ook de arbeider is moreel gezien minder ontwikkeld, onwetender, gewelddadiger en barbaarser.¹⁵ De drang van de middenklasse om te beschaven en te kerstenen ontstond ten dele uit een nationaal gevoel van (morele) crisis. Het idee van een crisis kwam voort uit de democratische revoluties, het politieke radicalisme zoals kiesrechtbeweging Chartisme en angst voor het verlies van koloniën aan Frankrijk.¹⁶ De beschavingsmissie had uiteraard meer kans op slagen bij de lagere sociale klassen dan bij de gekoloniseerde volkeren. Het idee dat de inheemse bevolking nooit helemaal beschaafd kon

To the squaw quareeshee,

My bulbul, clingy is thy skin,
But yet to me thou seemest bright,
Like the dark coal, that holds within,
Its shade the elements of light,

Thy voice, in purity of tone,
Reminds me of the old macaw,
What bliss to think thou art my own,
My black, my beautiful, my squaw!.

THE COQUETTE.

Afbeelding 1: Colonial Annals (1847).

Bron: [Gilbert a'Beckett]. "Colonial Annals." *Punch*, 6 Nov. 1847, p. 170.
Punch Historical Archive, 1841-1992.

worden, was gemeengoed. De 'native' kon zijn 'blanke meerdere' slechts met beroerd resultaat imiteren, wat in Britse populaire cultuur graag bespot werd.¹⁷

Op afbeelding 1 en het gedichtje dat erbij hoorde is zo'n bespotting van de koloniale Ander goed te zien. De spotprent werd in 1847 in *Punch* gepubliceerd onder de titel 'Colonial Annals', als reactie op de jaarboeken van de kolonie Nieuw-Zeeland die in het dagblad *The Times* werden geplaatst. Bij de jaarboeken zouden Nieuw-Zeelandse uitgevers een boek publiceren waarin de schoonheid ("beauty") van de inheemse bevolking zou worden tentoongesteld. De journalisten van *Punch* bespotten dit idee door hun eigen bijdrage te leveren waarmee 'dit ideaalbeeld, zowel echt als verbeeld, met behulp van wat redigeerwerk werkelijkheid zou worden'.¹⁸ De schrijvers van *Punch* laten duidelijk blijken dat ze het idee van het boekje over de

'natives' absurd en lachwekkend vinden.

Op de afbeelding is een knielende, zwarte man te zien die zijn arm uitstrekt naar een zwarte vrouw voor hem. Beide personages zijn gekleed in keurige, westerse kleding; de vrouw draagt een adellijke, geplooide, witte jurk met korset; de man draagt een rokkostuum met witte handschoenen. Voor de negentiende-eeuwer moet dit al een humoristisch aanzicht zijn geweest. 'Zwarten' hoorden dit soort kleding immers niet te dragen. De vrouw draagt verder witte hakschoentjes, waarbij één voet flirterig gedraaid is, en ze houdt een bloem vast waaraan ze ruikt. De zwarte personages zijn verder stereotyperend verbeeld met uitvergroete lippen en gouden oorbellen. Een witte, informeel geklede man op de achtergrond, met wat lijkt een machete en pistool in zijn handen, kijkt verbaasd naar het tafereel.

Afbeelding 2: Dreadful shock to the nerves, John Leech (1846). Bron: John Leech, , John Leech Archive, 1846.

Het gedicht over het ‘indianen-vrouwtje’ maakt de spot en de inherente, imperialistische machtsverhouding nog explicieter. De huidskleur van de zwarte vrouw wordt bewonderd om haar helderheid (“brightest”), die elementen van licht zou bevatten ondanks dat ze ‘zo zwart als houtskool’ is. Bovendien wordt in haar stem ‘puurheid’ ontdekt. Hiermee wordt de associatie gemaakt dat licht/helderheid verbonden is met schoon/fris/onschuldig/puur/wit. De vrouw wordt niet bewonderd om haar bijvoorbeeld geste-reotypeerde, zwarte eigenschappen zoals haar lippen, maar om aspecten aan haar die haar witter doen lijken dan ze is. Het beeld van de superioriteit van het blanke, beschaafde ras tegenover de barbaarse Ander wordt versterkt. Het ‘komische’ van de spotprent gaat erom dat de koloniale Ander de witte European wel kan (willen) imiteren, maar daar niet in zal slagen.

Het superioriteitsgevoel van de Engelsen komt ook in andere prenten voor,

zoals ‘John Lord taking the measure of the colonies’ (1850).¹⁹ In deze prent wordt ‘maat genomen’ van de huidige situatie van de koloniën in een kleermakerszaak. Het lange postuur van de Engelse premier Sir John Russell wordt glimlachend opgenomen door de kleermaker. Hij steekt flink af bij de dwergachtige verschijningen die de koloniën moeten representeren. Het beeld dat wordt opgeroepen is dat vaders ‘John’ de kinderlijke koloniën wel eens de weg zou kunnen wijzen naar vooruitgang en welvaart. De ‘kinderen’ worden namelijk ook allemaal vergelijkbare pakken aangemeten. Daarbij staat in zijn schaduw een zwart, halfnaakt jongetje met een klein rokje en grote ogen hem aan te kijken. Dit jongetje is nog niet gekoloniseerd (hij heeft geen naam op zich staan), maar lijkt bewonderend op te kijken naar de Britse premier. De naaktheid tegenover de geciviliseerde kleding lijkt het barbaarse tegenover de beschaving te symboliseren. Dit beeld is typerend voor de ‘white

" DE ANDER IS KINDS, ONONTWIKKELD EN HEEFT LEIDING NODIG VAN DE BOURGEOISIE."

man's burden' waarmee het Britse rijk haar imperialisme legitimeerde.²⁰

DE TWEDE ANDER: DE ARBEIDER

Niet alleen door middel van kleding kon 'beschaafdheid' worden uitgedrukt. Ook via de manier van spreken konden de welgesteldere klassen zich onderscheiden van de arbeiders. In verscheidene prenten werd het taalgebruik van de arbeidersklasse bespot, zoals in de prent 'Educational Movement' (1848). Een edelman verbetert een groenteboer nog voordat hij wat zegt: 'Now don't, my good man – pray don't! – I know what you are going to say 'ya ha! Sparrergrass! Do allow me to persuade you to call it *asparagus* – and here is sixpence for you'.²¹ De edelman moet er zelf nog het hardst om lachen en geeft de arbeider nog wat geld, waarschijnlijk symbolisch voor de filantropie van de bourgeoisie. De prent is niet eenduidig: wie wordt hier belachelijk gemaakt? De arbeider? De edelman? Of de 'educational movement?' Hoewel de ietwat verwijfde edelman bespot wordt, wordt desalniettemin duidelijk hoe de betere klassen zich verheven voelden boven de arbeiders. De Ander is kinds, onontwikkeld en heeft leiding nodig van de bourgeoisie.

De beschavingsmissie, waarin de middenklasse zich verenigde, hielp mee in het construeren van het bourgeoisie-zelfbeeld van morele superioriteit. De middenklasse hield zich bezig met de opvoeding, christelijke moraal en het welzijn van de arbeidersklasse als een strenge maar hulpvaardige leermeester.²² Zoals Thamise van Pelt stelt in haar artikel 'Otherness' is het 'dehumaniseren van de Ander' een middel om de inferieure positie van de Ander te normaliseren. Een onvolwaardig/immoreel mens dient geholpen te worden, maar zal nooit tot gelijke hoog-

te stijgen.²³ Geciviliseerd gedrag kenmerkte zich volgens de middenklasse rond 1850 door beschaafde matigheid in het emotionele, seksuele en publieke leven.²⁴ Deze terughoudendheid leek te ontbreken bij de arbeidersklasse, die veelal werd verweten er een perverse seksuele moraal op na te houden.

Het klassenverschil wordt in afbeelding twee zowel verduidelijkt door taalgebruik als de erkenning van gedragsregels. Een zwart getekend arbeiderskintje vraagt aan een adellijke dame in een chique jurk of hij niet ook onder haar 'rumbereller' mag komen. 'Rumbereller' hoort natuurlijk 'umbrella' te zijn en de vrouw kijkt de figuur bozig en minachtend aan. Naast het slordige/foutieve taalgebruik van het jongetje, is het verzoek ook ongepast. Dit motief komt in meer prenten terug. In de prent 'No Doubt' (1849) kijken twee arbeiders in groezelige kleding een vrouw met hondje na.²⁵ De ene man merkt jaloers op dat het hondje veel meer aangehaald ('petted') wordt dan zijn vriend of hijzelf. In die opmerking lijkt een seksuele spanning te zitten. De man zou het niet erg vinden om wat meer aangehaald te worden of aandacht te ontvangen (bijvoorbeeld door de dame). Uit deze twee prenten valt een gebrek aan zelfdiscipline of (seksuele) matigheid op te maken. De figuren lijken een bepaalde grens van fatsoen te overschrijden, zonder zich daar erg van bewust te zijn. De associatie van immoraliteit van de arbeidersklasse wordt hiermee versterkt, net als het beeld dat de middenklasse alleenrecht lijkt te hebben op fatsoen.

HET NATIONALISTISCHE DISCOURS RONDOM 'THE GREAT EXHIBITION' VAN 1851

*"The Great Exhibition became one of the few occasions and places - and a form of social space -where all classes could coexist. The Economist referred to 'all classes meeting and sharing a common enjoyment.'"*²⁶

Welke invloed had de Wereldtentoonstelling van 1851 op de representaties van de Ander? De Wereldtentoonstelling in Londen was in alle opzichten een unicum in de victoriaanse tijd. Nooit eerder had het land zo in het teken gestaan van één nationaal evenement. Opgericht als een viering van arbeid en de arbeidersklasse, was de Wereldtentoonstelling de trots van victoriaans Groot-Brittannië.²⁷ De tentoonstelling was een toneel waarop de vondsten van de Britse industrie, wetenschap en koloniën konden worden geëtaleerd.²⁸ Het hele land stond in het teken van de tentoonstelling: werkgevers kochten treinkaarten voor hun werknemers en lokale clubs werden opgericht die Britten van alle uithoeken naar Londen konden helpen.²⁹

De Wereldtentoonstelling fungeerde als smeltkroes van sociale klassen, die normaal gesproken een gesegregeerd bestaan kenden. Die vermenging van klassen werd vooraf gevreesd tijdens het maatschappelijk debat over de verlaging van de toegangsprijs. Ook was de burgerij angstig voor revolutionairen, want de sociale verhoudingen stonden op scherp sinds de Peterloo-slachting van 1819, mislukte graanoogsten in 1846 en 1847 en de democratische revoluties van 1848.³⁰ De verlaging van de toegangsprijs van een pond tot een shilling zou enkel rellen en revolutie veroorzaken.

Toch kwam de zogeheten 'Shilling-day' er op 26 mei 1851. De eerste dagen bleven vele respectabele burgers wel weg, zo bleek uit een ingezonden brief in de

Illustrated London News. "Everybody told me I ought to be nervous and apprehensive for my safety: and certainly there were moments I reflected that never were treasures and valuables such as I possessed thrown open to a promiscuous mob – to anyone who could afford a shilling".³¹

Maar de chaos bleef uit en een maand na de eerste 'Shilling-day' was de algehele angst omgeslagen in optimisme. De *Illustrated London News* berichtte op 28 juni 1851 dat 'de kritische stem het zwijgen opgelegd was' en dat 'zij die de opstand, of anders wel de revolutie, hadden voorspeld, teleurgesteld werden'. Volgens de *Illustrated London News* bleek alle onruststokerij te voorbarig: 'de Wereldtentoonstelling bleek een grootse vredesbeweging, een grootse morele beweging en een grootse industriële beweging'.³² Ook uit andere kranten bleek dat de publieke opinie een radicale ommezwaai had gemaakt over het samenkomen van verschillende klassen tijdens de Wereldtentoonstelling.³³

De Wereldtentoonstelling ontpopte zich tot een kortstondige periode van verbroedering tussen sociale klassen, waar 'Englishness' belangrijker werd dan sociaal milieu. Nationalistische beeldvorming werd geconstrueerd door zowel de bezoekers als organisatoren.³⁴ 'The representation of the Other creates (national) identities; and for this process exhibitions constituted a perfect space'.³⁵ Tegelijkertijd werd 'Englishness' versterkt door het contrast met de verscheidende niet-Engelsen tijdens de Wereldtentoonstelling.

DE VERRE ANDER: DE ORIENT

Volgens contemporaine theoretici werd de Engelse identiteit midden negentiende eeuw getypeerd door waarden als het protestantisme, ondernemerschap, zelfdiscipline en beleefdheid. Deze 'positieve' definities werden versterkt in hun waarden door het verschil ('difference') met andere (nationale) identiteiten en culturen. Die andere culturen werden vaak gesimpli-

LONDON DINING ROOMS, 1851.

Waiter (to Chinaman). "VERY NICE BIRDS'-NEST SOUP, SIR!—YES, SIR!—RAT PIE, SIR, JUST UP.—YES, SIR!—AND A NICE LITTLE DOG TO FOLLER—YES, SIR!"

Afbeelding 3: London Dining Rooms.

Bron: Punch, 02-06-1851.

ficeerd en gereduceerd tot hun stereotypingen: Turken waren emotioneel en overgevoelig, Indiërs arm en eenvoudig, Duitsers romantisch en hoogopgeleid, en Italianen criminelen.³⁶

Stereotypingen werken door een bekend, opvallend aspect van een persoon of groep uit te vergroten en absoluut te maken. Daarmee dragen stereotypen bij aan het in stand houden van een bepaalde machtsverhouding/orde: stereotypingen verdelen wat normaal en wat abnormaal is, het includeert en sluit uit.³⁷ Ook onder de niet-Engelsen werkte een hiërarchie door: Noord-Europeanen werden door hun industriële vooruitgang en Christendom als beschaafder gezien dan de Aziaten of Afrikanen. Toch valt op dat tijdens de Wereldtentoonstelling vrijwel alle buitenlanders getypeerd werden door hun verschil of abnormaliteit, ook de Europeanen.

Die abnormaliteit van de buitenlanders is goed te zien op afbeelding 3,

waar een bont, internationaal gezelschap dineert in een restaurant. De buitenlandse gasten zijn allemaal in typische, 'nationale klederdracht' gehuld: er lijkt een Arabier te zitten met lang zwart haar en een gebogen sabel, een Pruisische heer met gepunte helm en een Chinees in een traditioneel, gebloemd gewaad en zijn haar in een lange vlecht. Een Engels stel in typisch westerse kledij, waaronder een pak met hoge hoed, loopt geboeid langs het gezelschap. Op de achtergrond roept iemand met een bijl in de hand "ober!". De overvloed aan wapens die de gasten hebben draagt bij aan het abnormale. De prent impliceert dat barbaarse, simpele types overal wapens mee naar toe nemen, zelfs in een restaurant. De Ander is militaristisch, Engelsen zijn vredelievend. Op zichzelf is de manier hoe de buitenlandse gasten zijn afgebeeld al opvallend. De meeste buitenlanders die naar de tentoonstelling kwamen waren namelijk vrij rijk en kleedden zich naar Westerse mode. Tijdens de Wereldtentoonstelling

No. XVI.—THE NORTH-AMERICAN LODGERS IN 1851.

Afbeelding 4: The North-American Lodgers in 1851, John Leech.

Bron: John Leech Archive, www.john-leech-archive.org.uk

MEMORIALS OF THE GREAT EXHIBITION.—1851.

No. XVII.

PERFIDIOUS ALBION LETS HIS DRAWING-ROOM FLOOR TO A DISTINGUISHED FOREIGNER.—THE RESULT.

Afbeelding 5. Perfidious Albion lets his drawing-room floor to a distinguished foreigner- the result. Bron: John Leech, 'Perfidious Albion', www.victorianweb.org.

" TURKEN WAREN EMOTIONEEL EN OVERGEVOELIG, INDIERS ARM EN EENVOUDIG, DUITSERS ROMANTISCH EN HOOGOPGELEID, EN ITALIANEN CRIMINELEN."

werd wel eens opgemerkt dat er zo weinig buitenlanders leken te zijn. Degenen die er waren assimileerden waarschijnlijk.³⁸

De centrale grap in de spotprent draait om de ober die zich naar de Chinese man heeft gekeerd en de bestelling bij hem opneemt. De ober noemt wat gerechten op waar de Chinees uit kan kiezen, zoals een vogelnestsoep, rattentaart en hond als hoofdgerecht. De gerechten met hond en rat klonken voor de Engelse toehoorder waarschijnlijk absurd en onvoorstelbaar. In combinatie met het hakkelerende, versimpelde Engels dat de ober spreekt, wordt duidelijk de draak gestoken met de wensen van de Chinese gast. De stereotypen rondom Chinezen waren destijds dat de Chinezen een bloeddorstig en onmenselijk volk waren, dat leefde onder een despotische keizer (in tegenstelling tot de Engelse democratie).³⁹ Deze eigenschappen laten zich in de spotprent vertalen in de eetkeuzes van de Chinees, waarbij vooral het eten van hond en rat als inhumaan zou kunnen worden gezien. Het typeren van de 'Oriënt' op deze wijze hielp om de Engelse identiteit als haar tegenpool op te werpen: de humanistische, rationele en democratische Engelsman.

DE NABIJE ANDER: HET WESTEN

Het spektakel van de Ander onderwierp niet alleen de Oriënt als Ander. Ook nabijere, westerse landen moesten het ontgelden. Het spektakel, waarin naties en volkeren getypeerd en gecategoriseerd werden door hun exposities, creëerde een hiërarchie waarin Engeland bovenaan prijkte.⁴⁰ Amerikanen werden regelmatig

op de hak genomen om hun vermeende gebrek aan beschaving, omdat slavernij daar nog niet was afgeschaft. Rusland werd geschaard onder Aziatische, despotische volkeren. Daarnaast werd Rusland gewantrouwd door haar agrarische economie en trage industriële transitie.⁴¹ Beschaving werd gelijkgesteld aan industriële capaciteit en moderniteit, naar Engels voorbeeld. Noord-Europeanen stonden in hoger aanzien, maar ook de Duitsers en Fransen werden bespot om hun ongewone gebruiken, manieren en ideeën.⁴²

In beide afbeeldingen komt de onbeschaafdheid van de Ander naar voren, hoewel de een wat subtieler dan de ander. Beide spotprenten refereren aan de manier waarop buitenlanders van de gastvrijheid van Londenaren misbruik maakten, die tijdens de Wereldtentoonstelling vaak delen van hun kamers verhuurden. Afbeelding 4 laat Amerikaanse pensiongasten zien die het huis van een Engelse gastvrouw volledig op stelten zetten. De representatie van de Amerikanen is doorgevoerd tot het stereotype van Amerika en tot het ultieme voorbeeld van barbaarsheid. De Amerikanen zijn als indianen afgebeeld (terwijl ze dat uiteraard niet waren), compleet met verentooien, tatoeages, speren en zwaarden. De bende ziet er gevaarlijk, agressief en dronken uit. Een man houdt met een fles in de hand de gastvrouw tegen haar zin stevig vast; waarin een associatie van seksuele perversiteit en onmatigheid schuilgaat.

Die onmatigheid is ook terug te zien in de figuur op de voorgrond die een soort wilde dans lijkt te doen. De gasten

lijken een totaal gebrek te hebben aan fatsoen, een moreel kompas en emotionele zelfbeheersing: ze lijken het tegenovergestelde van rationaliteit. Op de achtergrond staan een Engelse jongen en een Engels meisje, volledig in proper wit gekleed, met afschuw te kijken naar de chaos. De Engelse personages worden volledig in witte, smetteloze kledij afgebeeld, de Amerikanen worden in voornamelijk zwarte, duistere kleren afgebeeld.

Deze contrasterende beeldtaal versterkt het binaire effect van 'Othering': Wit/zwart, goed/kwaad, Christelijk/barbaars, beschaving/onbeschaafdheid, rationeel/emotioneel.⁴³ Essentieel hierbij is dat de Amerikanen worden versimpeld en gereduceerd tot hun verschil ('difference') met de Engelsen. De Amerikaanse personages zijn niks meer dan hun 'Otherness', een beeld dat kracht ontleent aan de reproductie en circulatie ervan.⁴⁴

De tweede spotprent kent een duidelijk milder karakter. De Ander is hier slechts vreemd en ongemanierd, maar wordt niet gereduceerd tot een wilde. De kamer waar de Europeaan-uitziende gasten verblijven is echter wel een zootje. Sommige gasten lezen, anderen laten zich scheren of spelen piano. Er wordt gekookt, iemand wast zich en er hangen kleren te drogen. Velen liggen op de grond maar een beetje voor zich uit te staren en te roken. De chaos stijgt de gastheer, die in paniek komt aanrennen, echter wel naar het hoofd. De 'Ander' is hier dan ook veel subtieler dan in afbeelding 4.

Toch valt iets van onbeschaafd- of ongemanierdheid te herkennen. De associatie die wordt opgeroepen is dat het de buitenlandse gasten weinig kan schelen dat ze in de rotzooi liggen. Met een gestreste gastheer komt dit over als onbeschoft gedrag. De titel van afbeelding 5 spreekt over voorname buitenlander ('distinguished foreigner') aan wie de kamer wordt verhuurd en het resultaat. Het resultaat spreekt dus het voorname van de bezoekers klaarblijkelijk tegen. De buitenlandse

gasten maken zich het zelf naar de zin zonder aandacht te hebben voor hun gastheer. Ze doen alsof ze thuis zijn en 'dus maken ze er een zootje van'. Ook hierin is, hoewel wat subtieler, een binaire tegenstelling te herkennen waarin de Engelsman de beschaafde tegenpool is van de buitenlander. De niet-Engelsen weten zich niet te gedragen als gast, zijn lomp en houden geen rekening met morele gedragscodes. De Engelsman, zo lijkt het beeld te zeggen, zou zichzelf nooit zo hebben gedragen. Opnieuw wordt het beschaafde en moreel juiste geassocieerd met Engels zijn, de Ander is daar niet verfijnd en ontwikkeld genoeg voor.⁴⁵

'ENGLISHNESS': OP ZOEK NAAR EEN NATIONALE IDENTITEIT

Tijdens de Wereldtentoonstelling leerden Britse bezoekers elkaar in toenemende mate kennen als mede-Engelsen, in plaats van op basis van klassenscheidslijnen. De gevreesde 'Shilling-day' en de aanverwante angsten voor revolutie sloegen om in een hernieuwd optimisme voor nationale verbroedering. Er ontstond een positivistisch vooruitgangsgeloof waarbij onderwijs en sociale hervormingen de arbeidersklasse de rechten en plichten van het burgerschap konden leren.⁴⁶ De Wereldtentoonstelling fungeerde als een ontmoetingsplaats en diende als een vorm van scholing voor alle Engelsen: 'We have no need to go abroad to study Ethnology!'.⁴⁷

Het is van belang de verbindende factor van de Wereldtentoonstelling in te zien. De Engelsen waren trots op hun project: het moderne Crystal Palace was speciaal ontworpen voor de tentoonstelling en volledig gefinancierd door publieke giften van de Engelse bevolking.⁴⁸ Dit was in zekere zin hún evenement. Daarnaast was de Wereldtentoonstelling na de opening van de 'Shilling-day' daadwerkelijk betaalbaar voor de meeste Engelsen. Hoewel de doelstelling van internationale verbroedering misschien minder geslaagd was, leek er wel sprake van kortstondige nationale

THE POUND AND THE SHILLING.

"Whoever Thought of Meeting You Here?"

Afbeelding 6: The Pound and the Shilling, John Leech.
Bron: Punch, 07-05-1851.

" DE WERELDTENTOONSTELLING ONTPOPT ZICH TOT EEN KORTSTONDIGE PERIODE VAN VERBROEDERING TUSSEN SOCIALE KLASSEN, WAAR 'ENGLISHNESS' BELANGRIJKER WERD DAN SOCIAAL MILIEU."

verbroedering. De arbeider binnen Groot-Brittannië werd een minder grote Ander dan de buitenlander.

Die verbroedering lijkt ook het thema op afbeelding 6, waar twee families van verschillende standen elkaar tegenkomen. De 'pond' en de 'shilling' refereren aan respectievelijk de adellijke familie en de arbeidersfamilie. Wat gelijk opvalt aan de encscenering van de spotprent is de relatieve gelijkwaardigheid tussen beide families. Beiden staan op gelijke voet met elkaar en zijn even groot afgebeeld. De arbeiders zijn, hoewel in bescheiden kledij, eveneens in lichte kleuren en schoon afgebeeld. Een groot contrast met de smoezelige, donkere kleding van de arbeiders op afbeeldingen van voor de Wereldtentoonstelling. De blikken op de gezichten staan vriendelijk en open, de kinderen praten en lachen ook met elkaar. De adellijke dame zegt tegen de arbeider die ze lijkt te kennen: 'Whoever Thought of Meeting You Here!'. Deze uitspraak bevat zowel verwondering als positieve instemming. Uit deze prent blijkt de nieuwigheid van de klassenvermenging in sociale situaties. Toch is de positieve ondertoon in de plaat onmiskenbaar.

De ontmoetingen tussen klassen waren duidelijk onwennig, maar de prenten van tijdens de Wereldtentoonstelling tonen minder vijandigheid dan ervoor. Zoals de 'Refreshment Room', waar twee arbeiders (schone, witte kleren) vragen beleefd om een pint.⁴⁹ Een knap barmeisje antwoordt verbaasd dat ze dat niet heeft, maar dat ze wel aardbeien met een wafeltje kunnen krijgen. De arbeiders wor-

den hier niet weggezet als onbeschaafd en de dame lijkt niet ontzet door hun aanwezigheid, zoals in eerdere prenten wel. De mannen zijn bovendien welkom en overschrijden geen grenzen van fatsoen. Het ontbreekt in de prenten aan strijd tussen klassen.

CONCLUSIE

De beeldcultuur rondom de Londense Wereldtentoonstelling van 1851 toont de hiërarchische verhoudingen van sociale structuren en nationale identiteiten van die tijd. Dit onderzoek heeft laten zien dat de representaties van de Ander veranderden tijdens de Wereldtentoonstelling van 1851. In de periode voor 1851 waren de representaties van de koloniale Ander en de Ander als arbeider vergelijkbaar. De herhaling van beelden creëert een discours waarbij de Anderen tegenpool werden van alle ambities van de middenklasse: onbeschaafd, immoreel en seksueel verdorven.

Tijdens de Wereldtentoonstelling lijkt de tegenpool van alle Engelsen vooral de niet-Engelsen te zijn. De prenten rondom de Wereldtentoonstelling tonen alle buitenlanders als militaristisch, ongemanierd of sensibel. De representatie van de Engelsen vormt het toonbeeld van beschaving, ratio en deugd. Opvallend is dat (tijdelijk) de verbeelding van arbeiders met vieze kledij en immorele voorstellen verdwijnt. De Engelse identiteit overstemt kortstondig de klasse-identiteiten, maar dit nationalistische discours verdwijnt al gauw na 1851. Na de Wereldtentoonstelling wordt de arbeider

in beeldcultuur weer volgens de klassieke stereotypering afgebeeld. Toch blijkt de Wereldtentoonstelling die de kracht en superioriteit van de Engelse imperium moest tonen, een ingrijpend moment te zijn geweest in de constructie van een nationale identiteit. Tijdelijk oversteeg 'Englishness' klasse. ■

Rosa Uijtewaal is historica en geïnteresseerd in de negentiende-eeuwse ideeengeschiedenis. Ze volgt momenteel de master Geschiedenis van Politiek en Maatschappij in Utrecht en ambieert de journalistiek in te gaan.

Noten:

1. Jeffrey A. Auerbach, *The Great Exhibition of 1851. A Nation on Display* (New Haven: Yale University Press, 1999) p.5.
2. Stuart Hall, "The Spectacle of the 'Other'", in: S. Hall ed., *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices* (London: Sage, 1997) p.234-235.
3. Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, translated by Thomas Burger (Cambridge: MIT Press, 1989).
4. Luke Good, *Jürgen Habermas : Democracy and the Public Sphere* (London: Pluto Press, 2005) p. 4-7.
5. Dan Bivona en Robert B. Henkle, *The Imagination of Class. The Victorian middle classes and the lon* (Columbus: Ohio State University Press, 2006) p.4-7.
6. Simon Gunn, 'The ministry, the middle class and the 'civilizing mission' in Manchester, 1850-80', *Social History* 21 (1996) p.24-26.
7. Gunn, 34-36.
8. Hall, *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*, p.230-234.
9. Ibidem, p. 235-236.
10. Auerbach, *The Great Exhibition of 1851*, p.4; Ciugureanu, Adina, 'Mediating between the Mass and the Individual: Punch Caricatures of the Great Exhibition of All Nations', *Gramma: Journal of Theory and Criticism* 18 (2010) p.99
11. Saree Makdissi, *Making England Western: Occidentalism, Race and Imperial Culture* (Chicago: University of Chicago Press) p. 1-3.
12. Bernard Porter, *The Absent- Minded Imperialists: Empire, Society, and Culture in Britain* (Oxford: Oxford University Press, 2006), p.305-308.
13. Makdissi, *Making England Western*, p.8-10.
14. Ibidem, p.7-8.
15. Ibid.
16. Alison A. Twells, *The heathen at home and overseas : the middle class and the civilising mission, Sheffield 1790-1843*. PhD thesis (York: University of York,1997) p.22-27.
17. Patrick Brantlinger, 'Going Native in Nineteenth Century History and Literature' in: *Taming Cannibals. Race and the Victorians* (Ithaca: Cornell University Press, 2011) p. 65-67.
18. "Colonial Annals".
19. Imperialism-Africa-Colonialism-Imperialism-Car-toons-Punch-1850.02.15.75.tif
20. De term 'white man's burden' werd overigens niet eerder dan 1899 gebruikt, door Rudyard Kipling, maar is wel eerder al kenmerkend voor het Britse imperialisme. Thomas Noble et al. *Western Civilisation. Beyond Boundaries* (Amsterdam: University of Amsterdam Press, 2014) p.687.
21. John Leech, 'Educational Movement', *John Leech Archive*, 1848. Link: <http://www.john-leech-archive.org.uk/1848/educational-movement.htm>
22. Goodlad, "Making the Working Man Like Me", p.594-596.
23. Thamise van Pelt, 'Otherness', *Postmodern Culture* 10 (2000) p.248-250
24. Hall, *Representation*, p.243.
25. John Leech, 'No doubt', *John Leech Archive*, 1849. Link: <http://www.john-leech-archive.org.uk/1849/no-doubt.htm>
26. Auerbach, *The Great Exhibition of 1851*, p.154.
27. Ibidem, p.131.
28. Merrill, 321-323.
29. Auerbach, p.137-139.
30. Ibidem, p.128-131.
31. 'Remains of the Crystal Palace, in Hyde Park', *Illustrated London News* (14-07-1852), link: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/viewer/BL/0001578/18520814/031/0008?browse=False>
32. 'A New Result of the Great Exhibition', *Illustrated London News* (28-06-1851), link: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/viewer/bl/0001578/18510628/004/0001>
33. Auerbach, p.148-151.
34. Elfie Rembold, 'Exhibitions and national identity', *National Identities* 1 (1999) p.221-223.
35. Rembold, 'Exhibitions and national identity', p.222.
36. Auerbach, p.167-170.
37. Hall, p.256-259.
38. Auerbach, p. 179-181.
39. Ibidem, p.177-178.
40. Merrill, 'Exhibiting Race 'under the World's Huge Glass Case', p.322-325.
41. Antony Swift, 'Russia and the Great Exhibition of 1851: Representations, Perceptions, and a Missed Opportunity', *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 55 (2007) p.242-246.
42. Andrew Thompson, 'The forging of British identities', in: *The Empire Strikes Back* (Oxfordshire: Routledge, 2005) p.186-190.
43. Hall, p. 232-235.
44. Regis Tove Stella, 'Representation and Indigenous Subjectivity', in: *Imagining the Other. Representation of the Papua Guinea Subject*, (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2007) p.13.
45. Auerbach, p. 166-169.
46. Kylie Message en Ewan Johnston, 'The World within a City: The Great Exhibition, Race, Class and Social Reform' in: red. Jeffrey Auerbach en Peter Hoffenberg, Britain, *The Empire and the World at the Great Exhibition of 1851* (Aldershot: Ashgate Publishing Company, 2008) p.32-35.
47. Message en Johnston, 'The World within a City', p.29.
48. Auerbach, p. 168-170.
49. John Leech, 'Refreshment Room', 1851, link: <http://www.john-leech-archive.org.uk/1851/memorials-great-exhibition-15.html>.